

2012-12-18

Laukdami popiežiaus Benedikto XVI knygos „Jėzus iš Nazareto. Prologas. Pasakojimai apie vaikystę“ lietuviško leidimo siūlome dar vieną jos ištrauką.

Arcabas (g. 1926). Švč. M. Marija lanko Elžbietą. Bet pagaliau visiškai rimtai turime paklausti: Ar tai, ką abu evangelistai Matas ir Lukas skirtingai ir remdamiesi skirtingomis tradicijomis praneša apie Jėzaus pradėjimą Mergelėje Marijoje Dvasios veikimu, yra istorinė tikrovė, realus, istorinis įvykis, ar vis dėlto pamaldi legenda, kuria savaip norima išreikšti ir paaiškinti Jėzaus slėpinį?

Pirmiausia pradedant Eduardu Nordenu († 1941) ir Martinu Dibeliusu († 1947), pasakojimo apie mergeliškąjį Jėzaus gimimą ištakų mėginta ieškoti religijos istorijoje ir manyta jas atradus Egipto faraonų pradėjimo ir gimimo istorijose. Antra giminingų vaizdinių sritis aptikta ankstyvajame judaizme, vėlgi Egipte, Filono Aleksandriečio († po 40 po Kr.) mokyme. Vis dėlto abi vaizdinių sritys viena nuo kitos labai skiriasi. Vaizduojant dieviškąjį faraonų pradėjimą, kai dievybė fiziškai suartėja su motina, galiausiai siekiama teologiškai įteisinti valdovo kultą; tai politinė teologija, trokštanti nukelti karalių į to, kas dieviška, plotmę ir taip įteisinti jo pretenziją į dieviškumą. Filono pasakojimas apie protėvių sūnų gimimą iš dieviškosios sėklos, priešingai, yra alegorinio pobūdžio. „Protėvių žmonos... virsta dorybių alegorijomis. Kaip tokios, jos tampa nėščios nuo Dievo ir savo vyrams pagimdo per jas įkūnytas dorybes“ (Gnilka, op. cit., p. 25). Kaip toli peržengiama alegorijos riba, nustatyti sunku.

Atidžiai skaitant akivaizdu, kad nei vienu, nei kitu atveju tikrų paralelių su pasakojimu apie Jėzaus gimimą iš Mergelės nėra. Tas pat pasakytina apie romėnų bei graikų tekstus, pateikintus kaip istorijos apie Jėzaus pradėjimą Šventosios Dvasios galia pavyzdžiai iš pagonių pasaulio, – Dzeusui suartėjus su Alkmene gimė Heraklis, Dzeusui su Danaja – Persėjas ir t. t.

Vaizdiniai skiriasi taip iš pagrindų, kad apie tikras paraleles negali būti ir kalbos. Evangelijų

pasakojimuose visiškai išlaikomas vieno Dievo vienatinumas ir begalinis skirtumas tarp Dievo ir kūrinio. Nėra jokio mišrūno, jokio pusdievio. Naujybei pradžią duoda vien kuriamasis Dievo žodis. Jėzus, gimęs iš Marijos, yra tikras žmogus ir tikras Dievas, abi jo prigimtys nesumaišytos ir neperskirtos, kaip 451 m. patikslins Chalkedono Tikėjimo išpažinimas.

Mato ir Luko evangelijų pasakojimai nėra išplėtoti mitai. Savo pamatine samprata jie tvirtai laikosi biblinės tradicijos apie Dievą, Kūrėją ir Atpirkėją. Jų konkretus turinys kyla iš šeimos tradicijos, yra toliau perduodama tradicija, kurioje užfiksuota tai, kas įvykę.

Evangelijų pasakojimai nėra išplėtoti mitai. Savo pamatine samprata jie tvirtai laikosi biblinės tradicijos apie Dievą, Kūrėją ir Atpirkėją.

Tai, ką Joachim Gnilka drauge su Gerhardu Dellingu formuluoja kaip klausimą, mano akimis, yra vienintelis tikras šių pasakojimų paaiškinimas: „Jei Jėzaus gimimo slėpinys... pridurtas prie Evangelijos vėliau, ar tai veikia nerodo, kad slėpinys buvo žinomas? Tikrai nenorėta slėpinio paversti tuščiais žodžiais ar disponuojamu įvykiu“ (op. cit., p. 30).

Man atrodo normalu, kad slėpinys galėjo tapti viešas ir įsilieti į bendrą besiformuojančios krikščionybės tradiciją tik po Marijos mirties. Tada jis galėjo būti ir įtrauktas į statydinamą kristologinio mokymo pastatą bei sujungtas su Jėzaus kaip Kristaus, Dievo Sūnaus, išpažinimu – tačiau ne iš idėjos išrutuliojant istoriją, ne idėją paverčiant faktu, bet priešingai: apmąstyta tai, kas įvykę, žinomu tapęs faktas, ieškota supratimo. Visas Jėzaus Kristaus pavidalas apšvietė įvykį, ir, priešingai, remiantis įvykiu giliau suvokta ir Dievo logika. Pradžios slėpinys apšvietė vėlesnius įvykius, ir, atvirkščiai, jau išplėtotas tikėjimas į Kristų padėjo suvokti pradžią, jos prasmingumą. Šitaip plėtojosi kristologija.

Galbūt šioje vietoje pravartu paminėti vieną tekstą, nuo ankstyviausių laikų traukusį Vakarų krikščionijos dėmesį kaip gimimo iš Mergelės slėpinio nujauta. Galvoje turiu Vergilijaus 4-ąją eklogę iš jo eilėraščių ciklo „Bukolikos“ („Piemėnų eilėraščiai“), atsiradusio maždaug keturiasdešimt metų iki Jėzaus gimimo. Žaismingose eilutėse apie gyvenimą kaime staiga suskamba visiškai kitoks tonas: paskelbiama apie naujos didžios pasaulio tvarkos gimimą iš „to, kas nesugadinta“ (ab integro). „Iam redit et virgo – Jau grįžta ir mergelė.“ Iš dangaus nužengia nauja giminė. Gimsta berniukas, su kuriuo pasibaigia „geležinė“ giminė.

Kas čia žadama? Kas ta mergelė? Kas tas berniukas, apie kurį kalbama? Ir čia – panašiai kaip Iz 7, 14 atveju – mokslininkai mėgino surasti istorinių atitikmenų, bet lygiai taip pat nesėkmingai. Taigi kas sakoma? Visas vaizdinių kontekstas kyla iš antikinio pasaulėvaizdžio: foną sudaro mokymas apie eonų apytaką ir likimo galią. Tačiau šiuos senus vaizdinius šviežius bei aktualius padaro lūkestis, kad dabar jau atėjo didžiosios eonų pervartos valanda. Kas ligi tol buvo tolima schema, dabar staiga tampa dabartimi. Augusto amžiuje po visų karo bei pilietinės nesantaikos sukrėtimų per šalį nuvilnija vilties banga: dabar pagaliau turys prasidėti didysis taikos laikotarpis, išaušti nauja pasaulio tvarka.

Ta naujybės laukimo nuotaika susijusi ir su mergelės, to, kas tyra, nesugadinta, pradedama ab integro, įvaizdžiu. Jai būdingas ir berniuko, „dieviškosios atžalos“ (deum suboles), lūkestis. Šiuo požiūriu galbūt galima sakyti, kad mergelės ir dieviškojo berniuko pavidalas kažkaip priklauso žmogiškosios vilties provaizdžiams, išryškėjantiems krizės ir laukimo akimirkomis neturint priešais akis konkrečių pavidalų.

Vyksta naujasis kūrimas, sykiu vis dėlto priklausantis nuo žmogaus – Marijos laisvo „taip“.

Grįžkime prie biblinių pasakojimų apie Jėzaus gimimą iš Mergelės Marijos, pradėjusios kūdikį Šventosios Dvasios veikimu. Ar tai tiesa? O gal tai archetipiniai vaizdiniai, taikomi Jėzui ir Jo motinai?

Kas skaito Biblijos pasakojimus ir lygina juos su giminingais padavimais, apie kuriuos ką tik užsiminėme, iškart pastebės gilų skirtumą. Ne tik lyginimas su minėtais egiptiečių vaizdiniais, bet ir Vergilijaus viltinga svajonė veda mus į visiškai kitoniškus pasaulius.

Mato ir Luko evangelijose neaptinkame nė užuominos apie kosminę pervartą, fizinius sąlyčius tarp Dievo ir žmonių: mums pasakojama labai kukli ir kaip tik dėl to sukrečiamai didi istorija. Marijos klusnumas atveria duris Dievui. Dievo žodis, Jo Dvasia sukuria joje vaiką. Sukuria per jos klusnumo duris. Tad Jėzus yra naujasis Adomas, nauja pradžia ab integro – iš Mergelės, kuri visą save išstato Dievo valiai. Šitaip vyksta naujasis kūrimas, sykiu vis dėlto priklausantis nuo žmogaus – Marijos laisvo „taip“.

Galbūt galima pasakyti, kad žmonijos tylios ir miglotos svajonės apie naują pradžią tikrove tapo būtent šiame vyksme – tikrovėje, kurią sukurti galėjo tik Dievas.

Tad ar tiesa tai, ką tariame Credo: „Tikiu... į Jėzų Kristų, vienatinį jo Sūnų, mūsų Viešpatį, kuris prasidėjo iš Šventosios Dvasios, gimė iš Mergelės Marijos“?

Atsakymas be išlygų „taip“. Karlas Barthas atkreipė dėmesį, kad Jėzaus istorijoje yra du momentai, kai Dievas savo veikimu tiesiogiai įsikiša į materialų pasaulį, – gimimas iš Mergelės ir prisikėlimas iš kapo, kuriame Jėzus nepasiliko ir nesuiro. Šiedu momentai šiuolaikinei dvasiai yra papiktinimas. Dievas gali veikti idėjų ir minčių, to, kas dvasiška, plotmėje, bet negali daryti poveikio materijai. Tai trikdo. Čia jam ne vieta. Bet esmė kaip tik ir yra tai, kad Dievas yra Dievas ir reiškiasi ne tik idėjų pasaulyje. Šiuo požiūriu abiem momentais kalbama apie paties Dievo buvimą Dievu. Apie tai, ar Jam priklauso ir materija?

Žinoma, Dievui nevalia priskirti nieko, kas absurdiška ar neprotinga arba kas prieštarauja Jo kūrinijai. Tačiau čia kaip tik kalbama ne apie tai, kas neprotinga ir prieštaringa, bet apie tai, kas pozityvu, – apie Dievo kuriamąją galią, aprėpiančią visą būtį. Šiuo požiūriu abu momentai – gimimas iš Mergelės ir prisikėlimas iš kapo – yra tikėjimo matai. Jei Dievas neturi galios materijai, Jis nėra Dievas. Bet Jis turi tą galią ir Jėzaus Kristaus pradėjimu bei prikėlimu davė pradžią naujai kūrinijai. Tad Jis kaip Kūrėjas yra ir mūsų Atpirkėjas. Todėl Jėzaus pradėjimas ir gimimas iš Mergelės Marijos yra pagrindinis mūsų tikėjimo elementas ir švytintis vilties ženklas.

Iš vokiečių k. vertė Gediminas Žukas

paimta iš <http://www.katalikuleidiniai.lt/>